

COLOCVIU STRATEGIC

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

Nr. 13 (XLIV)
Decembrie 2005

TENDINȚE GEOPOLITICE, GEOECONOMICE ȘI GEOSTRATEGICE REGIONALE ÎN ZONA MĂRII NEGRE

Lector univ. Simona MALEȘCU

CONCLUZII

- *Regiunii Mării Negre și Balcanilor i se deschid perspective deosebite pentru viitorul pe termen mediu și lung. Malul sudic și cel vestic al Mării Negre sunt flancate de membrii Alianței Nord-Atlantice, iar restul țărilor din regiune dezvoltă relații strânse cu această organizație.*
- *În regiunea Mării Negre și Balcani există totuși riscul creării unor noi linii de demarcație, prin simultaneitatea a două procese ce se desfășoară în același spațiu: pe de o parte, integrarea țărilor de aici în NATO și UE, iar pe de altă parte presiunile Federației Ruse de integrare în CSI a fostelor state sovietice.*

De-a lungul secolelor, din punct de vedere geopolitic, geo-economic și geo-strategic, importanța Mării Negre s-a bazat în principal pe rolul pe care regiunea l-a avut la intersecția dintre fostele puteri și imperii (elen, roman, bizantin, otoman, rus)¹ Ea a fost simultan o punte de legătură și o frontieră, o zonă-tampon și una de tranzit între Vest și Est. În plus, Marea Neagră a reprezentat și reprezintă un punct de legătură pentru circuitele comerciale și regiunile bogate în resurse energetice. Zona a prosperat cel mai mult în perioadele în care nu a fost izolată și s-a aflat ancorată la comerțul mondial.

În prezent, zona Mării Negre, parcurge încă o etapă istorică, caracterizată prin

despărțirea lungă și dureroasă de comunism și de apartenența la sfera de influență sovietică, de tranziție de la o societate și economie închise, spre valorile democrației și ale economiei de piață. Acum, unele state din regiune se află în pragul integrării în NATO sau aderării la UE sau sunt angajate în procesul de îndeplinire a cerințelor cerute, altele au devenit deja membre ale acestor organizații. În schimb, Rusia încearcă să refacă fostul bloc politico-militar și economic și luptă pe toate planurile pentru a redeveni un partener important al marilor puteri ale lumii.

Evoluțiile din regiunea Mării Negre sunt indisolubil legate de schimbările intervenite, în ultimii ani, în mediul de securitate din Balcani,

considerat în continuare „*butoiul de pulbere al Europei*”, din Caucazul de Sud și din fostele state sovietice, schimbări ce vor fi tratate mai jos².

1. *Tendințe geopolitice*

În lumina noilor dezvoltări ale lumii în care trăim, poziția strategică a unui stat la Marea Neagră devine din ce în ce mai importantă. De la Alfred Thayer Mahan³, care considera stăpânirea mărilor o condiție pentru obținerea poziției dominante, și până în zilele noastre, când se consideră că așezarea unui stat la litoralul maritim creează condiții favorabile pentru dezvoltarea statului respectiv și a zonei adiacente, zona maritimă a unui stat a avut o influență covârșitoare în evoluția statului respectiv. După cum susțin și Aymeric Chauprade și Francois Thual, „marea, prin ea însăși, nu poate avea o funcțiune geopolitică importantă decât dacă există legături între cele două maluri”⁴. Într-adevăr statele riverane la Marea Neagră (România, Ucraina, Federația Rusă, Georgia, Turcia și Bulgaria), nu numai că colaborează activ în domeniul economic (vezi OCEMN), dar sunt interesate de realizarea unui mediu de securitate stabil și a unui climat ecologic sănătos.

În regiunea Mării Negre se înregistrează două curente contradictorii: includerea statelor acestui spațiu în UE și NATO și sporirea atractivității organizațiilor respective, îndeosebi în Moldova și Ucraina; efortul Federației Ruse de a îngloba Ucraina și Moldova în blocul său politico-militar și economic, de a-și menține un cuvânt hotărâtor în problemele „*vecinătății imediate*” și de a conserva o prezență militară semnificativă în Transnistria și Marea Neagră.

Extinderea UE constituie o contribuție de seamă la pacea și securitatea în Balcani, ca și lărgirea NATO. După intrarea în vigoare a Tratatului de la Amsterdam (1997), s-au definitivat principiile și etapele extinderii UE: un prim val a cuprins statele baltice și cele central-europene, inclusiv Slovenia și Cipru; cel de-al doilea val va fi alcătuit din România și Bulgaria, care vor adera în 2007. În cele din urmă, Bruxellesul va integra toată Europa de Sud-Est.

O situație aparte o are Turcia, membră NATO, care se confruntă – după aprecierile UE – cu o serie de probleme de natură diplomatică și de politică internă. Oricum, o Uniune Europeană ar fi mult mai slabă fără Turcia, pilon al stabilității și modernizării în Orientul Apropiat și Mijlociu.

Dependența energetică a statelor de la Marea Neagră favorizează planurile ruse de recreare a fostului său bloc. Însă, Rusia trebuie să țină seama de faptul că principalele sale conducte de petrol și gaze tranzitează Ucraina și Polonia, tranzitul de resurse energetice spre Occident fiind practic controlat de actori regionali asupra cărora Moscova exercită un control nesigur sau un slab control. În plus, tendința de cristalizare a unei așa-numite „zone de influență” SUA în „tamponul” tradițional dintre Rusia și Germania complică ecuația politico-economică în zona Mării Negre. Putem aduce în discuție aici și o serie de organizații și tratate, întreținute de Rusia, precum Comunitatea Statelor Independente,

Lectorul universitar Simona MALEȘCU este avocat, absolventă a studiilor postuniversitare de securitate și apărare națională în cadrul Colegiului Național de Apărare. În prezent este doctorand al Universității Naționale de Apărare „Carol I”, în domeniul știință militară.

Tratatul de Securitate Colectivă⁵ etc.

În afara celor două tendințe majore, care se manifestă în zonă, în ultima perioadă au mai existat câteva evenimente ce au periclitat, într-o oarecare măsură, stabilitatea regiunii. De exemplu, controversatul canal Bâstroe a constituit, înainte de alegerile din cele două țări aflate în dispută, România și Ucraina, un punct intens dezbătut de politicieni, mass-media și opinia publică. S-a vorbit despre degradarea ecosistemului Deltei Dunării, Tratatul privind regimul frontierei de stat româno-ucrainene, colaborarea și asistența mutuală în problemele de frontieră⁶, despre zonele economice etc., a fost probabil numai o chestiune de susținere a poziției, în vederea câștigării alegerilor. Acum, problema se află în „stand-by”, urmând ca UE sau ONU să realizeze un studiu asupra

impactului canalului asupra ecosistemului din jur.

Tot legat de Ucraina, ca urmare a contestării câștigării alegerilor de către fostul prim-ministru Viktor Ianukovici, simpatizanții lui Viktor Iuscenko au manifestat zile în șir, existând la un moment dat pericolul unor grave tulburări sociale. Comunitatea internațională a recunoscut fraudă și și-a dat acordul pentru organizarea unui nou scrutin, astfel încât liderul pro-american Iuscenko a fost numit președinte.

O altă problemă o reprezintă ambiguitatea opțiunii politice a Ucrainei și Moldovei, care încă nu s-au angajat decisiv pe drumul racordării complete la valorile euro-atlantice.

2. Tendințe geoeconomice

Din punct de vedere al teoriei relațiilor internaționale, pentru a beneficia de avantaje economice, statele riverane Mării Negre ar trebui să țină seama de următoarele aspecte: controlul țărmlui maritim (mărima fațadei maritime, adâncimea șenalului navigabil – canalul Dunăre-Marea Neagră, Volga, Don); controlul rutelor maritime; controlul locurilor de trecere maritimă (strâmtoarele) – cazul Bosfor și Dardanele ce fac legătura Mării Negre cu Marea Mediterană.

Din punct de vedere practic, statele regiunii Mării Negre depind în mare măsură de asistența economică occidentală, asistență esențială pentru stimularea proceselor de prefacere a bazei economico-sociale a acestor state și democratizarea lor accentuată. Peste tot, în proporții diferite, se înregistrează obstacole importante: mentalități vechi; slabe tradiții democratice; corupție; relații cu organizațiile criminale internaționale; trafic ilegal de droguri, arme, „carne vie” cu rețelele din Ucraina, Federația Rusă, Asia Centrală etc.

Referitor la resursele energetice,

statelor regiunii analizate depind major, din punct de vedere energetic, de livrările de petrol și gaze din Federația Rusă, vulnerabilitate deosebit de importantă. Astfel, Occidentul, cu susținerea statelor de pe malul vestic al Mării Negre, caută să deschidă accesul spre sursele energetice de la Marea Caspică și Orientul Apropiat și Mijlociu, ceea ce ar reduce pe termen mediu dependența Europei de Est – a UE, în general – de Federația Rusă. Totuși, participarea companiilor ruse (Gazprom, Lukoil) la o competiție economică regională este grevată de: obligația ca ele să respecte regulile UE și să-și liberalizeze propria piață energetică; necesitatea modernizării tehnologice; costurile ridicate ale transportului pe conducta Drujba, pe calea ferată sau pe conducta Odessa-Brodii etc. Până la urmă, Federația Rusă trebuie să accepte parteneriatul occidental și cooperarea marilor companii transnaționale și să renunțe la relațiile de pe poziții de forță cu statele din imediata sa vecinătate.

În tot acest joc, Ucraina are o poziție

avantajoasă, folosind conducta Odessa-Brodii cu scopul de a obține avantaje din partea Federației Ruse și UE, transformându-se într-un fel de dispecer petrolier regional. Pe de o parte, Federația Rusă încearcă să blocheze accesul petrolului caspic pe această conductă, iar pe de altă parte UE a alocat fonduri pentru prelungirea sa spre Baltica. Totodată, de poziția Kievului depinde și transportul pe conductele ce unesc Ucraina de România și Bulgaria.

Pentru a-și menține poziția de lider energetic al zonei și pentru a reduce avantajele de poziție ale Ucrainei, Moscova stăruie în direcția proiectelor conductei Novorossisk-Balcanii de Est și a gazoductul subacvatic din Marea Neagră, cu terminalul la Istanbul. O altă direcție de acțiune a Federației Ruse o reprezintă „ofensiva” companiilor energetice ruse în Europa de Est și Sud-Est, cu intenția de a „cumpăra tot ce se poate cumpăra”. Controlând o serie de complexe moderne de prelucrare în străinătate, rețele de benzinării și de transporturi de petrol și gaze, rușii s-ar putea adapta, în afara frontierelor proprii, la normele UE de activitate.

Un alt stat esențial pentru realizarea proiectelor de transport al petrolului și gazelor naturale dinspre Marea Caspică spre Europa, ocolind Rusia, este Turcia. Ankara este interesată de gestionarea tranzitului de petrol și gaze din Orientul Mijlociu, Caucaz și Marea Neagră. Astfel, începând cu 1994, Ankara a devenit unul dintre promotorii proiectului Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC), ca alternativă la „*Ruta Nordică*”, propusă de Moscova. Competiția nu exclude, însă, și cooperarea, în anumite limite. Turcia importă masiv gaz natural din Federația Rusă, deși încearcă să-și diversifice sursele de aprovizionare (gazoductul „*Nabucco*”, dintre Iran, Balcani și Europa Centrală). La scurt timp după inaugurare, Ankara a întrerupt livrările prin conducta „*Blue Stream*”, provocând pierderi companiei Gazprom (martie 2003). Negocierile s-au prelungit până în noiembrie, când Turcia și Rusia au încheiat un acord pentru reluarea livrărilor. Conductele Baku-Tbilisi-Ceyhan și Baku-Erzurum vor oferi Turciei o sursă energetică alternativă și vor spori importanța strategică a acesteia.

3. Tendințe geostrategice

Din punct de vedere geostrategic, zona Balcanilor și mai ales cea a Caucazului de Sud se caracterizează prin numeroase tensiuni și conflicte (Transnistria, Cecenia, Osetia de Sud, Kosovo), în soluționarea cărora organizațiile internaționale de securitate depun eforturi importante.

Cecenia. Antagonismele ruso-cecene își au originea încă din secolul al XVIII-lea. Cecenia, preponderent musulmană, și-a câștigat independența în 1990-1991. Puterea a fost preluată de generalul sovietic Djohar Dudaev, considerat de Moscova „naționalist-extremist”.

Conflictul armat a fost reluat în septembrie 1999, odată cu încetarea campaniei

NATO împotriva Iugoslaviei. Deși au instalat o administrație locală (în 2000), trupele ruse se confruntă în continuare cu gherilele cecene (în rândul lor luptă talibani, membri Al-Qaida, fundamentalistii comandantului saudit Hattah, iranieni, palestinieni etc.). La finele anului 2001, liderii separatiști ceceni (Aslan Mashadov) l-au solicitat pe Eduard Sevardnadze să medieze un acord cu Moscova (care controlează ferm numai nordul Ceceniei). Rebelii propun o reglementare de tip Kosovo. Alegerile din august 2004 au permis instalarea unei administrații pro-ruse.

Moscova este preocupată, îndeosebi, de conducta Baku-Novorossisk, motiv pentru care nu poate ceda Cecenia. În același timp,

încearcă să-și extindă controlul în Georgia și să-și consolideze dispozitivul din Daghestan. În prezent, conflictul este departe de a fi soluționat, dar există anumite semnale de îmbunătățire a situației.

Osetia de Sud. Separatiștii osetieni au început lupta armată în 1990-1991. Zeci de mii de georgieni au fost uciși sau au părăsit provincia. În iunie 1992 (Acordul de la Soci), Boris Elțin a mediat încetarea focului și a deplasat o forță de pace de 1700 oameni. S-a constituit și un grup de negociere a viitorului provinciei (OSCE, Federația Rusă, Georgia și Osetia de Nord). În ultima perioadă s-a implicat și UE. În august, OSCE a decis să trimită mai mulți observatori în zonă, ca o etapă a realizării unei mai mari stabilități și a unei mai rapide soluționări a tensiunilor. Schimbările recente de la Tbilisi și o atitudine activă a SUA vor deschide probabil noi perspective de negociere. Oricum, Georgia nu acceptă secesiunile din Abhazia, Osetia de Sud și Adjaria; se susține o soluție de integritate teritorială, cu largă autonomie locală și retragerea forțelor ruse de pace.

Transnistria, la est de Nistru, s-a proclamat independentă în 1990. Transnistria constituie un factor de destabilizare internațională și „centru al crimei organizate” est-european. SUA, alături de UE și OSCE, susțin revendicarea retragerii bazelor militare ruse din Transnistria, însă Federația Rusă o consideră un fel de „bază înaintată” a sa. Rusia oferă suport Armatei 14, ce trebuia evacuată încă din 1999, conform angajamentelor sale OSCE. Conflictul se află într-o fază de oarecare acalmie, probabil datorită implicării tot mai active a organizațiilor internaționale de securitate.

În **Kosovo, Bosnia-Herțegovina și Macedonia,** situația este sub controlul autorităților internaționale, cele trei regiuni fiind în plin proces de reconstrucție și ancorare la valorile europene.

O altă problemă a zonei o reprezintă traficul cu arme strategice și vectorii de

producere a acestora, arme ce au rămas după destrămarea URSS, combinat cu fenomenul terorist, al crimei organizate. Asupra acestor probleme comunitatea internațională s-a angajat cu toate mijloacele (Strategia NATO de Combatere a Terorismului).

Nu mai puțin interes suscită problema flotei statelor riverane la Marea Neagră. Ele au creat, la 2 aprilie 2001, un organism de cooperare navală, numit Grupul Naval de Acțiune Comună în Marea Neagră (BLACKSEAFOR), având ca obiectiv cunoașterea reciprocă, consolidarea încrederii și securității în Marea Neagră, acțiunile fiind îndreptate pe probleme umanitare, de căutare-salvare, împotriva minelor, poluării ș.a.m.d. Ea va putea fi folosită ca forță în Marea Neagră, dar, la cerere, poate interveni și în afară, în concordanță cu acordul statelor participante⁷. Există o puternică prezență militară rusă în Crimeea, ceea ce a dus la anumite neînțelegeri între Rusia și Ucraina asupra statutului flotei la Marea Neagră și a bazei strategice de la Sevastopol (acordul din iunie 1995 privind flota la Marea Neagră alocă 81.7% Rusiei și 18.7% Ucrainei⁸).

Conform doctrinei militare, flota rusă a Mării Negre va asigura apărarea coastelor proprii, va menține capacități pentru executarea blocadei și va fi capabilă să execute o operație de desant maritim la distanța maximă⁹. Totuși, odată cu aderarea României și Bulgariei la NATO, raportul de forțe s-a schimbat în sensul unei așa-zise egalități, noii membri NATO (cele două plus Turcia) și statele nemembre, dar partenere sau beneficiind de acorduri speciale cu Alianța. De menționat achiziționarea de către România a încă două fregate, îndeplinind astfel cerința NATO de flotă formată din trei nave de același tip, ceea ce permite desfășurarea de trupe aliate în zona mării teritoriale. Astfel, împreună cu Bulgaria, care dispune de trei submarine (clasă mică), România va fi în continuare un promotor al politicii Alianței în regiune.

NOTE:

¹ Vezi R. Bruce Hitchner, *Marea prietenoasă cu străinii: istorie și realizarea strategiei euro-atlantice pentru Marea Neagră*, în Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig (editori), „O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre”, Editura IRSI, București, 2004, pp. 27-32.

² Sarcinschi, Alexandra și Cristian Băhnăreanu, *Redimensionări și reconfigurări ale mediului de securitate regional (Marea Neagră și Balcani)*, Ed. UNAP, București, 2005.

³ Mahan, Alfred Thayer, *Influența puterii maritime în istorie (1660-1783)*, 1890.

⁴ Chauprade, Aymeric și Francois Thual, *Dicționar de geopolitică*, Grupul Editorial Corint, București, 2003, p. 452.

⁵ Popa, Vasile, *Relațiile Alianței cu statele din Estul, Sud-Estul și Bazinul Mediteranean*, în *Impact Strategic*, nr. 3-4/2003 [8-9], p. 77.

⁶ Tratatului dintre România și Ucraina privind regimul frontierei de stat româno-ucrainene, colaborarea și asistența mutuală în problemele de frontieră, semnat la Cernăuți la 17 iunie 2003, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.ftp_act?ida=48942

⁷ Guvernul României, *Carta Albă a Securității și Apărării Naționale*, București, 2004, p. 24.

⁸ Sasse, Gwendolyn, *Conflict-Prevention in a Transition State: The Crimean Issue in Post-Soviet Ukraine*, în ‘Nationalism and Ethnic Politics’, Vol. 8, No. 2, 2002, p. 38, <http://www.lse.ac.uk/collections/europeanInstitute/articles/sasse1.pdf>.

⁹ Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, *Impact Strategic*, nr. 1-2/2003 [6-7], p. 156.

PROPUNERI

1. În domeniul politic, cooperarea regională trebuie să aibă drept principal scop finalizarea tranziției de la totalitarism la statul de drept, la democrație și respectarea drepturilor omului.
2. În domeniul economic, este necesar ca regiunea să acorde atenție proiectelor comune care promovează liberalizarea și privatizarea piețelor și crearea unui mediu de investiții atractiv.
3. În domeniul securității, ar trebui să dețină prioritate programele și proiectele ce au drept scop accelerarea integrării statelor în structurile europene și euro-atlantice, eficientizarea strategiilor de prevenire și luptă împotriva noilor riscuri, pericole și amenințări la adresa regiunii.

COLOCVIU STRATEGIC este o publicație a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate ce include rezumate ale temelor de cercetare științifică, conferințelor, simpoziunilor, seminariilor, meselor rotunde, opinii și puncte de vedere ale unor personalități din armată și societate, din țară și străinătate, implicate în cercetarea științifică din domeniul securității.

Publicație realizată cu sprijinul Editurii și Tipografiei
Universității Naționale de Apărare „Carol I”
Tehnoredactare computerizată: Mirela ATANASIU
Supliment al revistei *IMPACT STRATEGIC*
ISSN: 1841-7396; B: 141/173

Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate
Șos. Panduri, nr. 68-72, Sector 5, București
Telefon: 319.56.94, Fax 319.55.93
e-mail: cssas@unap.ro
<http://cssas.unap.ro>